

cial al bisăptăminalului *Dreptul*; din Capitală, redactînd articole care informau prompt opinia publică din vechea Românie. Aceste „Reportaje juridice”, condiționate în ceea ce privește narațiunea de înțelea și contradictoria legislație habsburgică, se constituie în adevărate documente de a căror utilizare nu se poate dispensa nici un cercetător al perioadei amintite.

După seria de „*Scrisori din Franța*”, publicate în *Telegraful*, din a căror lectură se pot deduce înclinațiile tinărului publicist spre reliefaarea frămîntărilor sociale și politice ale vremii, în 1883 îl găsim pe Grigore V. Maniu în conducerea revistei *Dacia Viitoare* semăînd articole-studii circumscrise de asemenea analizei de pe poziții socialiste înaintate a structurilor sociale existente.

Luciditate revoluționară, spirit clar, talent publicistic sînt tot atitea calități care se regăsesc în articolele intitulate: *Pămîntul și salariul*, *Organizarea revoluțiunii* sau *Strășnicie soldățească*, ca să cităm doar cîteva din suita celor publicate în *Dacia Viitoare*.

Începînd cu anul 1888 Grigore V. Maniu publică în ziarul *Românul* mai multe etape ale unei anchete asupra răscoalelor țărănești din primăvara aceluia an, iar în ziarul *Lupta* va publica usturătorul pamflet la adresa politicianismului vremii, intitulat *Prefectul Vasile Vineș*.

În anul 1892 vede lumina tiparului broșura „Importanța caracterului național în progresul omenesc”, conferință rostită în iarna aceluiași an în sala noului Ateneu, autorul pledînd cu argumente din istoria universală că „două lucruri sînt necesare pentru ca o cultură să poată avea durată și viață, simțul național și libertatea”.

O a doua secțiune a lucrării se ocupă de corespondență: scrisori trimise, scrisori primite și scrisori de familie. Și fie că este vorba de scrisoarea către Alexandru Roman căruia îi solicită date despre viața și opera lui Eftimie Murgu sau informații biografice referitoare la Moise Nicoară, fie de epistola trimisă lui Andrei Bărseanu, de fapt un chestionar avînd ca temă situația socială și națională a românilor ardeleni, toată corespondența trimisă sau primită, ca de altfel și scrisorile de familie, ne dezvăluie preocupările nobile, altruiste ale unui intelectual român de la hotarul a două veacuri, perioadă de profunde convulsii sociale și politice, reverberînd în destinul acestui patriot pe care avem dreptul și obligația totodată de a-l considera contemporanul nostru.

CONSTANTIN DUMITREȘCU

Valeriu Braniște, *Correspondență, 1879—1895*. Vol. I. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 320 p.

Acțiunea de reevaluare și de restituire de pe poziții științifice novatoare a vieții și activității unor personalități ale trecutului nostru, evidențiată în mod hotărît și curajos de către istoriografia autohtonă cu deosebire în ultimele două decenii, a repus în drepturi și inclus astfel în circuitul de valori figura militantului patriot Valeriu Braniște. Volumul intitulat semnificativ „Omăgiu...” din anul 1968, urmat de tomul masiv al „Amintirilor din închisoare”, publicat în 1972, de retipărirea apoi a articolelor răspîndite în gazetele bănățene și reunite în lucrarea sugestiv intitulată „De la Blaj la Alba-Iulia”, ca și de editarea publicisticii cu caracter literar, „Oameni, fapte, întîmplări”, ambele apărute în 1980 au prefăcut oarecumva apariția volumului prezent, menit să inițieze seria corespondenței lui V. Braniște din anii 1879—1927 și estimată la cîteva sute de scrisori.

Efortul editurii clujene de a scoate în cadrul colecției de prestigiu care este „Testimonia” volume de corespondență cu privire la figuri marcante transilvănene îndeosebi: A. Iancu, Al. Papiu Ilarian, G. Barițiu, I. Rațiu, V. Babeș, G. Moroianu este completat în mod fericit de cartea de față ce încorporează munca trudnică de depistare, transcriere și prelucrare a Doamnei Valeria Căliman, inițiativa mereu prezentă în frontul cercetării aspectelor legate de viața și activitatea ilustrului ei părinte, ca și aportul specialistului cunoscut care este dr. Gh. Iancu.

Cele 198 de scrisori primite și trimise între septembrie 1879 și octombrie 1895, adunate și păstrate în arhiva familiei sau a unor instituții de cultură, grupate în ordine cronologică sînt precedate de o reprezentativă „schită a biografiei intelec-

tuale și politice" a lui V. Braniște semnată de acad. Ștefan Pascu. Autorul prefeței justifică prin trecerea în revistă efectuată sensul unei asemenea întreprinderi restitutive, de durată în timpul istoric și de cuprinderea citorva volume. Acad. Ștefan Pascu relevă bogăția corespondenței omului politic pe o întindere de peste patru decenii, valoarea sa deosebită din punct de vedere documentar și faptul că diversitatea semnatarilor, orizontul lor mental și existențial care acoperă o arie geografică întinsă, contribuie la recompunerea atmosferei specifice timpului istoric respectiv. Se subliniază în continuare importanța scrisorilor din volumul prezent și se procedează la delimitarea și ierarhizarea acestora, în funcție de emitenți-adresanți ca și de problematica dezbătută.

Recenzitul este nevoit să revină asupra chestiunii fondurilor documentare semnând intenția editorilor de a afla mai multe despre scrisori și documente despre V. Braniște care nu se cunosc pînă în prezent. Statistica întocmită de noi cu acest prilej ilustrează că un număr de 110 scrisori provin din fondul de la BAR, 32 din arhiva familiei, alte 24 se află la Biblioteca județeană din Brașov și 16 la Biblioteca Centrală de Stat, 6 la Muzeul din Șchei, 6 la Arhivele Statului din Cluj-Napoca și Biblioteca universitară din aceeași localitate. Faptul rămîne deosebit de edificator pentru activitatea de cercetare și depistare a editorilor volumului de corespondență V. Braniște: scrisori, telegrame, ciorne și două articole din „Tribuna” sibiană. Altă departajare poate fi făcută în funcție de limba textelor, existînd astfel numai 12 în germană, precumpănitoare fiind mesajele lui C. Diaconovich și A. Mocioni, numai 3 în maghiară, — Jancsó Benedek și Pavel Rotariu —, și numai o scrisoare în franceză, cea a unui diplomat columbian, trimisă lui Braniște de către Gh. Ocășianu. Subliniem aici modalitatea originară de dispunere a traducerii înaintea originalului și efortul depus în tălmăciri de autorii ediției. Desigur că datorită naturii fondului respectiv, ce încorporează în majoritate scrisorile primite și rareori ciornele celor trimise, raportul în acest sens este în favoarea celor dintîi (170 : 28). În cadrul celor expediate predomină epistole legate de viața de familie, de școală, anii de profesorat la Brașov și anumite evenimente politice mai importante.

Periodizarea încercată pentru emitenți pe ani și problematici include 18 mesaje pentru 1879—1889, reprezentînd chestiuni particulare, școlare și de învățămînt. Selecția epistolelor sporește în 1890 (8 bucăți) (1891 (13), 1892 (10) cu mesaje de la Alex. Roman, A. C. Popovici, N. Popea, I. Rusșu-Șirianu, E. Brote. Interesantă apare și lărgirea zonei geografice a emitenților, de la Sibiu, Brașov la Budapesta, Viena, București, dar și Lancrăm, Cluj, Sebeș, Orăștie etc. Desigur că problemele politice ale Replicii și procesului respectiv, altele de ordin școlar și bisericesc au consistența cuvenită în volum. Anul 1893 este ilustrat de un număr de 41 de scrisori, primite de la S. Hurban Vajanski, S. Pușcariu, G. Augustini, V. Mangra, E. Dăianu pe teme politice pe seama redactorului de la „Tribuna”. 1894, anul procesului memorandist și a activității lui V. Braniște ca redactor la „Dreptatea” este cel mai fertil în mesaje, 64 de scrisori, cu emitenți originari din Banat, îndeosebi, fapt ilustrativ pentru acțiunea susținută pe tărîm cultural-național desfășurată de ziarist în zona respectivă. Anul ultim inclus în volumul de corespondență, 1895 este prezent cu 42 de piese epistolare, primite, printre alții, de la V. Babeș, C. Brediceanu, P. Cosma, Il. Chendi, T. Mihali. Menționăm aici corectitudinea editorilor în redarea sursei pentru cele cîteva scrisori publicate anterior de alți cercetători în articolele sau volum.

Atenția recenzentului se concentrează și asupra aparatului critic, bogat și semnificativ, lucrat cu mîgălă și cu pricepere deosebită de către autori. Reușita comună constă în coroborarea eforturilor în vederea unei viziuni unitare vizavi de chestiunile nerezolvate, date inexacte ori persoane și funcții fără explicații în textul scrisorilor. Este meritos travaliul susținut în presa vremii pentru identificări și completări. Minore inadvertențe sînt inerente unei asemenea munci dificile epistola nr. 6 nu are precizată sursa documentară, celor de la paginile 84 și 111 le lipsește indicația notei nr. 5, inversarea de la pg. 151 este regretabilă dar semnaltă de autori, poate că în cazul mesajelor lui Alex. Roman trebuia unificată localitatea Buda și Pesta, etc. Dincolo de aceste omisiuni mărunte, volumul prezent se realizează în mod fericit seriei de lucrări care au omagiat în 1895 cei 90 de ani de la intrarea în temniță a militantului patriot Valeriu Braniște.